

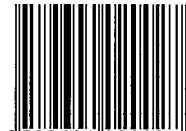
Το τρίτομο έργο **Η Έρευνα στην Προσχολική Εκπαίδευση** αποτελεί την πρώτη συλλογική προσπάθεια παρουσίασης του ερευνητικού έργου που συντελείται στον τομέα της ψυχολογίας και αγωγής του μικρού παιδιού στα πανεπιστημιακά Τμήματα της χώρας.

Ο πρώτος τόμος επικεντρώνεται σε θέματα **Διδακτικής Μεθοδολογίας** και περιλαμβάνει μελέτες σχετικά με τη γλωσσική καλλιέργεια του νηπίου, την παιδική λογοτεχνία, την αισθητική αγωγή, τη διδακτική των ιστορικών εννοιών, τη διδακτική των φυσικών επιστημών, καθώς επίσης και μελέτες από τις πρόσφατες κατευθύνσεις στην εκπαίδευση όπως είναι η εισαγωγή νέων τεχνολογιών στο νηπιαγωγείο, η ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση και η διδακτική περιβαλλοντικών εννοιών και προβλημάτων.

Το έργο αποτελεί μια αξιόλογη πηγή ενημέρωσης για τους φοιτητές των Παιδαγωγικών Τμημάτων αλλά και για όλους όσους, εξαιτίας των επαγγελματικών και ερευνητικών τους ενδιαφερόντων, ασχολούνται συστηματικά με την προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση.

τυπωθήτω

ISBN 960-402-002-1

9789604020027

Η Έρευνα στην Προσχολική Εκπαίδευση

ΤΟΜΟΣ Α'

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ευαγγελία Κούρτη

ΤΥΠΩΘΗΤΩ - ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ

«Λύκε, λύκε είσαι εδώ;».
Το στερεότυπο του λύκου σε ιστορίες
για μικρά παιδιά

ΚΑΝΕΙΣ ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙ να αμφισβητήσει ότι ο λύκος αποτελεί έναν από τους πιο δημοφιλείς¹ πρωταγωνιστές ιστοριών για παιδιά. Γνωστός αντήρωας των βιβλίων μας, ο κακός λύκος στοιχείωσε πολλά παιδικά όνειρα και χρίστηκε το εξιλαστήριο θύμα της κακίας και των ενοχών μας². Η εικόνα του λύκου-απειλής κυριαρχεί, παρόλο που παραδοσιακά ο λύκος χαίρει δύο στερεοτυπικών χαρακτήρων παντελώς αντίθετων μεταξύ τους:

- Από τη μια μεριά η επικρατέστερη άποψη, έτσι όπως κυρίως διαμορφώθηκε από τους αισώπειους μύθους, τα παραμύθια και τη χριστιανική πα-

---

1. Παραδόξως, ο λύκος παραμένει δημοφιλής και στους τίτλους των μυθιστορημάτων σύγχρονων Ελληνίδων συγγραφέων. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά το *Λύκοι στα σύννεφα* της Κατερίνας ΑΓΓΕΛΑΚΗ-ΡΟΥΚ, το *Λύκο του μεσονυχτίου* της Ζέφης ΔΑΡΑΚΗ, *Την Κασσάνδρα και το λύκο* της Μαργαρίτας ΚΑΡΑΠΑΝΟΥ, το *Πού ζει ο λύκος;* της Ρέας ΓΑΛΛΑΝΑΚΗ, το *Και με το φως του λύκου επανέρχονται* της Ζυράννας ΖΑΤΕΛΛΗ.

2. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτών των τάσεων το εφηβικό μυθιστόρημα της Τζίλιαν Κρος. Σε ένα παιχνίδι φαντασίας ανάμεσα στη ζωή της δεκαπεντάχρονης κόρης ενός μαχητή του ΙΡΑ και την ιστορία της Κοκκινοσκοφίτσας, η μοίρα της μικρής δένεται με την ηρωίδα των παιδικών μας χρόνων. Όλοι είναι εκεί: η γιαγιά, το καλάθι με τα τρόφιμα, το μικρό κορίτσι, ο κακός λύκος-πατέρας, ο κνηγός-αστυνόμος, η αποστολή και οι κίνδυνοι. Σε μια ιστορία-παραμύθι αναβιώνει η εικόνα του κακού λύκου, που ανατρέπεται δίνοντας τη θέση της στον αδικαιολόγητα κακό άνθρωπο-λύκο που σκοτώνει, εγκαταλείπει, πληγώνει. Βλ. ΚΡΟΣ, Τζ. (1996). *Ο λύκος*, Αθήνα, εκδ. Καστανιώτη.

ράδοση, θέλει το λύκο να αντιπροσωπεύει τον ανόητο κακό της ιστορίας, ενώ συγχρόνως αποτελεί και το συνώνυμο της τυφλής σεξουαλικότητας.

- ▶ Από την άλλη, ο λύκος λατρεύτηκε ως τοτέμ από τους Ινδιάνους της Β. Αμερικής και τους Εσκιμώους³, ενώ επικράτησε και ως σύμβολο της μητρικής αγάπης και φροντίδας.

Το μοτίβο της λύκαινας, σύμβολο μητρότητας, που βρίσκει και αναθρέφει παιδιά ανθρώπων, γνωστό κυρίως από το μύθο του Ρωμύλου και του Ρώμου, επιβιώνει και σε ελληνικά λαϊκά παραμύθια⁴. Η ίδια εικόνα με τη λύκαινα-μητέρα εμφανίζεται και στην περίπτωση του Μόγλη (*Το Βιβλίο της ζούγκλας*), όπου πάλι τη σωτηρία του μωρού αναλαμβάνουν τα θηρία.

Όμως, από τα δύο πρόσωπα του λύκου, πιο γνωστή είναι σίγουρα η κακή του εκδοχή. Ο λύκος των παιδικών μας βιβλίων συγκεντρώνει αρκετά μειονεκτήματα με επικρατέστερα εκείνα της κακίας και της ανοησίας.

Φυσικά, για τη διαμόρφωση του στερεοτυπικού χαρακτήρα ενός ζώου ευνόηονται κυρίως οι πραγματικές του συνήθειες. Σίγουρα οι κακοί και οι δυνατοί του ζωικού βασιλείου αναζητούνται ανάμεσα στα σαρκοβόρα θηρία, ενώ τα φυτοφάγα αρνιά, ιδιαίτερα αν αυτά είναι άσπρα, είναι κατάλληλα για να συμβολίσουν την καλοσύνη και την αθωότητα⁵. Φανταστείτε μια χελώνα σπρίντερ ή ένα αιμοβόρο περιστέρι! Όμως, και αυτός ακόμη ο κανόνας έχει τις εξαιρέσεις του. Το δειλό λιοντάρι στο *Μάγο του Οζ* είναι μία από αυτές.

Από όλα τα θηρία του δάσους, ο λύκος είναι ο περισσότερο αδικημένος, αφού χωρίς να είναι ο μόνος σαρκοβόρος, εντούτοις στις παιδικές μας ιστορίες αποτελεί τον κατεξοχήν κακό. Έτσι, η αλεπού, για παράδειγμα, μπορεί να κατασπαράξει χωρίς έλεος αθώες κόττες, «γλιτώνει» όμως τον πλήρη διασυρμό λόγω εξυπνάδας. Με ευστροφία, κόπο και μαεστρία κερδίζει το καθημερινό της φαγητό. Ακόμη και το λιοντάρι, που σε κάθε περίπτωση εφαρμό-

3. Πολύ καλή η μελέτη: ZIMEN, E. (1981). *The Wolf*. Trans. By Eric Mosbacher, London: Souvenir Press.

4. Βλ. για παράδειγμα «Το τσοπανόπουλο κι ο λύκος» (*Συντροφιά με τα Παραμύθια*, Εκδοτική Θεσσαλονίκης, χ.χ.). Εδώ, η ιστορία περιλαμβάνει και το θρήνο του λύκου, όταν οι άνθρωποι του στέφησαν το τετράχρονο παιδί που ανέθρεψε. «Το τσοπανόπουλο ποτέ δεν έμαθε πώς είχε βρεθεί το παιδί στη φωλιά του λύκου. Πάντοτε όμως, ακόμα και σήμερα ακούει το λύκο που ουρλιάζει λυπητερά για το χαμένο του παιδί...».

5. GUITON, M. (1961). *La Fontaine Poet and Counterpoet*, New Jersey: Rutgers University Press. Επιπλέον, όπως ο Guiton παρατηρεί, στη διαμόρφωση του στερεοτυπικού χαρακτήρα ενός ζώου βασικό ρόλο παίζει η εξωτερική του εμφάνιση. Ειδικά για το λύκο η βαριά σωματική κατασκευή του, η σκυλία μούρη του, ο χοντρός του λαμός που τον εμποδίζει να κουνά ευέλικτα το κεφάλι του, δίνουν την εντύπωση, σε αντίθεση με τη μικρή, ευκίνητη αλεπού, ενός ζώου που στερείται εξυπνάδας.

ζει αμείλικτα το νόμο του ισχυροτέρου, εκπροσωπεί τη δύναμη, τη γενναϊότητα, την ευγένεια της ψυχής και τη μεγαλοπρέπεια.

Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί και η περίπτωση της αρκούδας⁶, που ενώ είναι ένα μεγάλο σαρκοφάγο ζώο, όχι μόνο κατόρθωσε να εξελιχθεί σε έναν προσφιλή ήρωα των παιδικών βιβλίων (βλ. το *Winnie the Pooh*), αλλά και σε γούνινο παιχνίδι, σύντροφο αγκαλιάς για τα περισσότερα παιδιά (η εκδοχή του teddy bear). Το γεγονός ξενίζει ακόμη περισσότερο, αν κάποιος αναλογισθεί τις ομοιότητες που είχε αρχικά, τουλάχιστον, η λογοτεχνική αντιμετώπιση των δύο θηρίων. Ο μύθος του ζώου που προσπαθεί να ψαρέψει στον πάγο με την ουρά του, με αποτέλεσμα να εγκλωβισθεί εκεί και να την χάσει, λέγεται με δύο πρωταγωνιστές: την αρκούδα (φιλανδική και συγγενική εκδοχή) –στην περίπτωση αυτή λειτουργεί ως αιτιολογικός μύθος που δικαιολογεί τη μικρή ουρά ενός μεγάλου ζώου– και το λύκο (παράλλαξη γνωστή και στον ελληνικό χώρο)⁷. Όμως, ακόμη και στις περιπτώσεις της κακής αρκούδας, η αντιμετώπιση της υπήρξε σίγουρα θετικότερη από εκείνη του λύκου. Πουθενά δεν υπογραμμίζεται η ανοησία της πρώτης, ενώ η καταστρεπτική της δράση περιορίζεται από κάποιους ηθικούς φραγμούς. Δεν είναι τυχαίο ότι το πεινασμένο ζώο αρνείται να φάει, με άλλα λόγια να προσβάλει, νεκρό⁸. Ίσως⁹, η διαφορετική στάση να οφείλεται στον εξευτελισμό που υπέστη η αρκούδα, όλων εκείνων τον καιρό που περιφερόταν από χωριό σε χωριό δεμένη με αλυσίδες, και χόρευε όρθια, στα δύο πόδια, στους ρυθμούς του ντεφιού. Κάποιος που παρακολούθει τις χορευτικές φιγούρες της πιο αδέξιας μπαλαρίνας, του πιο αξιοθρήνητου γελωτοποιού, δεν είναι εύκολο να την δει στα βιβλία του ως φοβικό ερέθισμα, ως μεγάλη απειλή. Αντίθετα, ο λύκος, μην έχοντας την επώδυνη εμπειρία παρόμοιων εξευτελισμών, δεν έζησε και την εξιλεωτική μεταμόρφωση από επικίνδυνο θηρίο σε λούτρινο ζώακι.

Η αρνητική εικόνα του λύκου είναι βαθιά ριζωμένη μέσα μας. Εκτός από τα κλασικά παραμύθια και τους αισώπειους μύθους και η λαϊκή σοφία δεν βλέπει το λύκο με καλό μάτι. Η λαϊκή παράδοση¹⁰ θεωρεί ότι ο λύκος πλά-

6. Πολύ κατατοπιστικό το άρθρο: WILSON, B. K. (1999). Bears, Bears, Bears. *Magpies*, 14 (2), 4-9.

7. Ακόμη, τα παραμύθια της Κοκκινόσκουφίτσας και της Χρυσομαλλούσας, που λειτουργούν ως προτροπές σε νεαρά κορίτσια ώστε να αποφεύγουν το δάσος και τους κινδύνους του, έχουν ως πρωταγωνιστές το λύκο και την αρκούδα αντίστοιχα.

8. Έτσι σώζεται και ο δεύτερος από τους δύο φίλους στον αισώπειο μύθο *Η αρκούδα και οι δύο ταξιδιώτες*.

9. Ενδεχομένως η αρκούδα να γίνεται συμπαθέστερη του λύκου εξαιτίας του «ανθρώπινου» βαδίσματός της, στα δύο πόδια, και της μεγάλης προτίμησής της στο μέλι.

10. Τον λύκο τον έπλασε ο διάβολος που ζήλεψε τα πρόβατα που δημιούργησε ο Χριστός. Μάλιστα έμελλε να μείνει κουτσός από το ίδιο το δημιούργημά του, αφού ο λύκος, όταν «ζω-

σθηκε από τον ίδιο το διάβολο και ότι αποτελεί όργανο τιμωρίας των κακών στα χέρια του Αϊ-Βλάση. Οι παροιμίες¹¹ από την άλλη, δεν είναι ιδιαίτερα κολακευτικές όταν αναφέρονται στο λύκο και τονίζουν τον αθεράπευτα κακό χαρακτήρα του. Ακόμη, κι ο χαρακτηρισμός κάποιου ως λύκου μόνο κολακευτικός δεν μπορεί να θεωρηθεί· ή κακό τον λένε ή κουτό¹².

Η λογοτεχνία¹³ από την άλλη, αντιμετωπίζει το λύκο ως τον ανόητο κακό της ιστορίας. Ο αισώπειος μύθος θέτει τις βάσεις για τη δημιουργία του στερεοτυπικού του χαρακτήρα παρουσιάζοντάς τον ως αλόγιστα κακό και αργόστροφο ζώο¹⁴. Ο χαρακτήρας του αυτός αποκρυσταλλώνεται στο έπος των ζώων, όπου ο κακός, ανόητος λύκος παρουσιάζεται σε αντιδιαστολή με την παμπόνηρη αλεπού.

Την αγριότητα του λύκου, εκτός από το κείμενο των ιστοριών, υποστηρίζει και η εικονογράφηση. Ο εικονογράφος συνήθως αποφεύγει τη χρήση ανθρωπομορφικών στοιχείων, με κυριότερα τα ρούχα. Οι λύκοι διατηρούν αρκετή από την αγριότητά τους και δεν «εξανθρωπίζονται», έτσι που περιφέρονται γυμνοί και απειλητικοί στις σελίδες των παραμυθιών. Ο λύκος που φορά το νυχτικό της γιαγιάς, μάλλον δοκιμάζει ανθρώπινα ρούχα για πρώτη φορά.

Αλλά και τα εικονογραφημένα βιβλία των τελευταίων χρόνων εξυπηρετούν το παλιό στερεότυπο, με τη διαφορά ότι κλίνουν περισσότερο προς το προφίλ του ανόητου, παρά του κακού λύκου· εκείνου που θέλει, αλλά δεν μπορεί να απειλήσει τα υποψήφια θύματά του. Στα βιβλία του Colin McNaughton,

ντάνεψε», στον πρώτο που επιτέθηκε ήταν ο ίδιος ο σατανάς. Για τις λαϊκές δοξασίες, βλ.: ΠΟΛΙΤΗΣ, Ν. Γ. (1994). *Παραδόσεις*. Τόμ. Α', Αθήνα, εκδ. Γράμματα.

11. Οι γνωστότερες εκφράσεις και παροιμίες: Ο λύκος τη γούνα αλλάζει, το χούι δεν τ' αλλάζει. Τρώω/πεινάω σαν λύκος. Ο λύκος στην αναμπουμπούλα χαιρετά. Έβαλαν το λύκο να φυλάει τα πρόβατα. Ο λύκος κι αν εγέρασε και έχασε το μαλλί του μήτε τη γνώμη άλλαξε μήτε την κεφαλή του.

12. ΚΛΙΑΦΑ, Μ. (1986). *Παραμύθια της Θεσσαλίας*. Εικονογράφηση Δ. Βαλάσης, Αθήνα, εκδ. Κέδρος. Στο περιθώριο των αφηγήσεών της η συγγραφέας σημειώνει ότι στα καμποχώρια της Θεσσαλίας συνηθίζουν να αποκαλούν κάθε πονηρή γυναίκα κυρά-Μαριώ και κυρ-Νικολό «όποιοι άντρα είναι αργόστροφος και μπουνταλάς» (σ. 33).

13. Στην ίδια λογική του λύκου αντιήρωα εντάσσονται και μη λογοτεχνικά βιβλία. Στη σειρά *Οι συμβουλές του μικρού λύκου*, ο λύκος αποτελεί ξανά το αρνητικό πρότυπο. Παρόλο που στη σειρά ο λύκος αποβάλλει το στοιχείο της επικινδυνότητας, εντούτοις υποπίπτει σε όλα τα σφάλματα ενοχλητικής συμπεριφοράς που ένα παιδί οφείλει να αποφεύγει. GOMBOLI, Μ. (χ.χ.). *Η καθαριότητα είναι ομορφιά. Κίνδυνος. Καλοί τρόποι. Αγαπάω το περιβάλλον. Στο δρόμο. Σωστή διατροφή-καλή υγεία*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Φλούδας.

14. Ακόμη και ο γάιδαρος, ο οποίος φυσικά δεν διακρίνεται για την ευστροφία του, μπορεί να τον ξεγελάσει και προσποιούμενος ότι έχει πληγωθεί στο πόδι, γλιτώνει από τα δόντια του λύκου, αφού του καταφέρει μια δυνατή κλοτσιά. Μόνο σε ένα, δύο μύθους ο λύκος κατορθώνει να ξεγελάσει τους σκύλους ή τον τσοπάνη και να φάει τα πρόβατα.

Γκοοολ! και *Ξαφνικά*¹⁵, το παρ' ολίγον θύμα του, το γουρουνάκι ο Λουκάς, απειλείται, χωρίς να το γνωρίζει, από τον κακό λύκο, που κάνοντας τη μία γκάφα μετά την άλλη μετατρέπεται από υποψήφιος θύτης σε αξιοθρήνητο θύμα. Σε μια αφήγηση σχεδόν κινηματογραφική, με χιούμορ που αγγίζει το γκροτέσκο, η ιστορία θυμίζει έντονα κινούμενα σχέδια (βλέπε *Τομ και Τζέρι* ή *Σιλβέστερ και Τουίτι*). Στην ίδια λογική κινείται και το *Ουπς!*¹⁶, με τη διαφορά ότι εδώ πλεονάζουν οι ομοιότητες με το κλασικό παραμύθι της Κοκκινόσκουφίτσας. Σε μια παραδιακή διαπραγμάτευση της γραστής ιστορίας, ο λύκος δικαιολογεί αφοπλιστικά την παρουσία του στα κλασικά παραμύθια: «Είμαι ο Κακός ο Λύκος. Δουλειά μου είναι να είμαι κακός. Κι έπειτα, αυτές οι ιστορίες θα 'ταν πολύ βαρετές αν ήμουνα καλός, δεν συμφωνείτε;».

Εκτός από την εμφανή ανοησία και την υποδηλούμενη κακία¹⁷, και το στερεοτυπικό χαρακτηριστικό της λαίμαργίας συνοδεύει το λύκο των σύγχρονων εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων. Στο βιβλίο του Φιλίπ Κορεντέν *Πλατς!*¹⁸, ξαναλέγεται παραλλαγμένος ο γνωστός αισώπειος μύθος της αλεπούς και του τράγου στο πηγάδι. Το ρόλο της πονηρής κυρά-Μάρως κρατά τώρα ο λύκος, ο οποίος, σε μια κρίση εξυπνάδας, μιμείται προσωρινά τη διάσημη προκάτοχό του. Όμως, η αμυαλιά και η λαίμαργία του, χαρακτηριστικά που μας κάνουν να αναγνωρίσουμε ξανά το γνωστό μας λύκο, τού δημιουργούν και πάλι προβλήματα.

Ενώ η εικόνα του λύκου ήταν σαφώς αρνητική μέχρι πριν από λίγο καιρό, στις μέρες μας, δίπλα στα βιβλία που συντηρούν το γνωστό στερεότυπο του ανόητου, κακού, λαίμαργου λύκου, σαν μανιτάρια, ξεφυτρώνουν κι εκείνα που βασίζονται σε αυτό, μόνο και μόνο για να το καυτηριάσουν, να το διακωμωδήσουν, να το ανατρέψουν. Σε αυτά ο λύκος δεν είναι παρά ένα θύμα, έρμαιο της δυσφήμισης των παραμυθιών και των λαϊκών δοξασιών. Έτσι στο βιβλίο *Λύκε Λύκε... σ' αγαπάω*¹⁹, η ιστορία αρχίζει δίνοντας την εντύπωση ότι καταφάσκει το γνωστό στερεότυπο του κακού λύκου. Ο λύκος ζει ζωή μοναχική, ενώ γύρω του οργιάζουν οι φήμες για την επικινδυνότητά του: «Αυτός δεν είχε φάει τα τρία μικρά γουρουνάκια;». Η παρουσιάσή του όμως ως ζωγράφου και ως ερωτευμένου, με αποκορύφωμα την τελική σκηνή όπου ο λύ-

15. McNAUGHTON, C. (1997). *Γκοοολ!* Μτφρ. Άννα Παπασταύρου, Αθήνα, εκδ. Παπαδόπουλος. McNAUGHTON, C. (1997). *Ξαφνικά* Μτφρ. Άννα Παπασταύρου, Αθήνα, εκδ. Παπαδόπουλος.

16. McNAUGHTON, C. (1996). *Ουπς!* Μτφρ. Άννα Παπασταύρου, Αθήνα, εκδ. Παπαδόπουλος.

17. Ακόμη και στις ιστορίες που οι λύκοι γίνονται λιγότερο επικίνδυνοι και δεν στρέφονται πλέον κατά της ζωής των υποψήφιων θυμάτων τους, αλλά της παρουσίας τους, δεν παύουν να παραμένουν απειλή. Βλ.: ΚΙΤΑΜΟΥΡΑ, S. (1996). *Τα πρόβατα ντύθηκαν λύκοι*. Μτφρ. Άννα Παπασταύρου, Αθήνα, εκδ. Παπαδόπουλος.

18. KOPENTEN, Φ. (1997). *Πλατς!* Μτφρ. Κλειώ Τσιτσίνια, Αθήνα, εκδ. Άμμος.

19. STEHR, F. (1998). *Λύκε Λύκε... σ' αγαπάω*. Απόδοση Ρένα Ρώσση-Ζαΐρη, Αθήνα, εκδ. Μίνωας.

κος αγκαλιά με την αγαπημένη του λύκαινα και τα δύο λυκάκια της ονειρεύεται κοιτώντας το ολόγιομο φεγγάρι, απομακρύνεται πολύ από τη γνωστή εικόνα του κακού λύκου.

Ίσως αναρωτηθούμε τι είναι αυτό που κατορθώνει να εξουδετερώσει την απειλή που αντιπροσωπεύει ένας παραδοσιακά κακός λύκος. Η ιστορία του Geoffroy de Pennart, συγγραφέα που ειδικεύεται στους «μεταλλαγμένους» εκπροσώπους του είδους, προτείνει μια λύση. Στο *Γεύμα των Λύκων*²⁰, λύκοι και γουρουνάκια αποκτούν προσωπικότητα. Δεν είναι πια το ανώνυμο πλήθος των πεινασμένων θηρίων και των υποψήφιων θυμάτων τους, αλλά έχουν όνομα –ο Λουκάς ο λύκος και ο Μελέτης το γουρουνάκι– έχουν προτιμήσεις, χαρίσματα, αδυναμίες. Και πάνω από όλα δίνεται και στους δύο η ευκαιρία να ζήσουν για λίγο μαζί και να εκτιμήσουν την ανεπανάληπτη μοναδικότητα του άλλου. Μετά από αυτό, είναι αδύνατο να χωρέσουν στους απρόσωπους ρόλους που τους έχει ετοιμάσει η λογοτεχνική παράδοση. Αναγκασμένοι να περάσουν μια βδομάδα κάτω από την ίδια στέγη, την αρχική αναμενόμενη αντίδραση –ο λύκος θα φάει το γουρουνάκι– διαδέχεται η αμφιβολία –«Κρίμα που είναι λύκος», «Κρίμα που είναι γουρουνάκι»– για να καταλήξουν στην ομολογία, εξομολόγηση του λύκου: «Έπρεπε να σε είχα φάει αμέσως μόλις σε είδα. Τώρα δεν μπορώ να σε φάω πια, γιατί έγινες φίλος μου».

Τα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία που διαφρονούν με την παλιά εικόνα του κακού λύκου και σκιαγραφούν ένα πιο «ενάρετο» πορτρέτο, είναι πλέον αρκετά. Τα περισσότερα από αυτά επιδίδονται σε μια διασκευή παραμυθιών φροντίζοντας συγχρόνως να ανατρέπεται το γνωστό στερεότυπο²¹. Σε ορισμένες περιπτώσεις η απόκλιση από τη γνώριμη εικόνα δηλώνεται και στους τίτλους των βιβλίων. Για παράδειγμα, *Η ιστορία του καλού λύκου*, *Ο Καλόκαρδος λύκος*, ή ακόμη και *Τα τρία μικρά λυκάκια*²², λειτουργούν και ως προειδοποίηση προς τους αναγνώστες ότι θα ακούσουν κάτι έξω από τα συνηθισμένα.

Σίγουρα, η μετάλλαξη των λύκων από επικίνδυνα θηρία σε καλόκαρδα ζώα αποτελεί ένα μακρύ και καθόλου εύκολο ταξίδι. Εκείνο που έχει ενδιαφέρον είναι η αναζήτηση των αιτιών που οδήγησαν στη δημιουργία του πορ-

20. PENNART, G. (1999). *Το Γεύμα των Λύκων*. Μτφρ. Γιάννης Παπαδόπουλος, Αθήνα, εκδ. Παπαδόπουλος.

21. Την αντίρρηση στο στερεοτυπικό χαρακτήρα του λύκου εκφράζει και ο Γκάρνερ που διαγράφει από την πολιτικώς ορθή αλφαβήτα του τη φράση «Κακός Λύκος». ΓΚΑΡΝΕΡ, ΤΣ. (1995). *Πολιτικώς ορθότερα ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ*. Μτφρ. Α. Εξαρχοπούλου, Αθήνα, εκδ. Διάλυος.

22. ΝΙΚΑ, Π. (χ.χ.). *Η ιστορία του καλού λύκου*. Εικονογράφηση Γιότζεφ Βίλκον. Απόδοση στα ελληνικά Ελένη Βαλαβάνη, Αθήνα, εκδ. Παπαδόπουλος. PENNART, G. (1998). *Ο καλόκαρδος Λύκος*. Μτφρ. Γιάννης Παπαδόπουλος, Αθήνα, εκδ. Παπαδόπουλος. ΤΡΙΒΙΖΑΣ, Ε. (1993). *Τα τρία μικρά λυκάκια*. Εικονογράφηση Έλεν Οξένμπεργκ, Αθήνα, εκδ. Μίνωας.

τρέτου του καλού λύκου. Ενδεχομένως για το νέο προφίλ του λύκου ευθύνονται:

► Λόγοι παιδαγωγικοί. Οι νεότερες ιδέες για την παιδικότητα και τη συνακόλουθη προστασία των παιδιών από τα φοβικά ερεθίσματα που εμφανίζονται στα βιβλία τους, δημιούργησαν μια ολόκληρη σειρά από ηπιότερες παραλλαγές γνωστών ιστοριών. Ποτέ άλλοτε οι ενήλικοι δεν αγωνίζονταν τόσο πολύ για να απαλλάξουν τις παιδικές ιστορίες από ό,τι ενδεχομένως φοβίζει τους μικρούς «αναγνώστες» τους²³. Κλασικό παράδειγμα η Κοκκίνοσκουφίτσα, που από την πρώτη εκδοχή του Περώ, όπου απουσιάζει ο κυνηγός και το happy end, μέχρι τις σύγχρονες εκδόσεις που γιαγιά και Κοκκίνοσκουφίτσα δεν καταβροχθίζονται, ούτε προσωρινά, από το λύκο, η διαφορά είναι μεγάλη και ενδεικτική των τάσεων που επικρατούν.

► Λόγοι οικολογικοί. Η αλλαγή των συνθηκών διαβίωσης του σύγχρονου ανθρώπου, η εγκατάλειψη αρκετών μορφών παραδοσιακής οικονομίας, η εξέλιξη της τεχνολογίας και η αλόγιστη καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, μετέτρεψαν το λύκο από φοβερή απειλή σε επαπειλούμενο είδος. Ο λύκος σήμερα όχι μόνο δεν σκορπίζει, όπως παλιά, τον τρόμο και την απόγνωση, αλλά έχει ανάγκη από την προστασία και την αγάπη του ανθρώπου. Στην πραγματικότητα, ο λύκος δεν είναι ούτε καλός ούτε κακός, αλλά ένας εκπρόσωπος του ζωικού βασιλείου που αποπνέει κάτι από την ομορφιά και την αγριότητα της φύσης στην πιο αυθεντική της μορφή²⁴. Πολλοί πιστεύουν ότι το μίσος εναντίον του λύκου, έτσι όπως μεταδίδεται από γενιά σε γενιά, μέσα από τις γνωστές μας ιστορίες²⁵ συντελεί στην εξαφάνισή του²⁶. Γι' αυτούς²⁷, η

23. Για περισσότερα σχετικά με το μεγάλο κακό λύκο βλ.: TROUSDALE, A. (1989). Who's afraid of the big, bad wolf? *Children's Literature in Education*, 20 (2), 69-79.

24. Με ιστορίες όπως *Γιατί όχι, μαζί με τον λύκο!*, ο λύκος προβάλλεται ως το σύμβολο της φύσης, στην πιο αυθεντική, στην πιο γνήσια έκφρασή της, και η γνωριμία μαζί του ανάγεται σε εμπειρία μοναδική. Το ταξίδι στο δάσος μιας μικρής με κόκκινο σκουφί και η φιλίας της με το λύκο, που σε αντίθεση με τη διάσημη συνονόματή της, ολοκληρώνεται περνώντας ένα βράδυ μαζί του, της χαρίζουν την πραγματική ευτυχία. ΝΑΚΟΥ, Ε. (χ.χ.). *Γιατί όχι, μαζί με τον λύκο!* Εικονογράφηση Ειρήνη Σαρόγλου, Αθήνα, εκδ. Κέδρος.

25. Ορισμένοι επιλέγουν να λύσουν τις παρεξηγήσεις με έναν επίλογο για την πραγματική συμπεριφορά του λύκου. Έτσι, αφού τελειώσει το παραμύθι της Κοκκίνοσκουφίτσας ακολουθεί κείμενο με τον εύγλωττο τίτλο «Κοιμηθείτε με την ησυχία σας: Ο λύκος δεν είναι τόσο επικίνδυνος όσο τον νομίζουν». Σε αυτό γίνεται μια αναφορά στην οικογενειακή και κοινωνική συμπεριφορά των λύκων και παρατίθεται και η εικόνα των Ρωμούλου και Ρώμου που θηλάζουν τη λύκαινα. Βλ.: ROSS, T. (1982). *Η Κοκκίνοσκουφίτσα*. Απόδ. Βενιζέλος Χριστοφορίδης, Αθήνα, εκδ. Δελιθανάσης.

26. Βλ. για παράδειγμα άρθρο στο *Βήμα*, Κυριακή 22/10/95 με τίτλο «Ο κακός λύκος και η Κοκκίνοσκουφίτσα».

27. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά το *Λυκάκι που το λέγαν Σοφοκλή*, ένα βιβλίο που

αλλαγή στάσης των παιδιών απέναντι στο λύκο θα επιτευχθεί και μέσω της ανατροπής του στερεοτυπικού χαρακτήρα του κακού, αντιπαθούς λύκου.

► Η γενικότερη τάση χλευασμού κάθε έννοιας στερεότυπου ως απλοϊκής ιδέας είναι σήμερα αρκετά ισχυρή. Για το λόγο αυτό *Η ιστορία του καλού λύκου*²⁸ αρχίζει αντιδρώντας απέναντι στην κοινή αντίληψη που θέλει τους λύκους κακούς, τις αλεπούδες πονηρές²⁹, τους λαγούς φοβητσοφίλους και τις κουκουβάγιες σοφές. Με έντονο τρόπο και αποκαλώντας παρόμοιες ρήσεις «βλακο-σοφία», ο αφηγητής ισχυρίζεται ότι κάτι τέτοιο είναι τόσο ανυπόστατο όσο και συνταγές του τύπου «Οι Σκοτσέζοι είναι τσιγκούνηδες, οι Ισπανοί είναι περήφανοι ή όλα τα κορίτσια της Πολωνίας είναι όμορφα». Γι' αυτό και στην *Ιστορία του καλού λύκου* όλα είναι εντελώς αλλιώς. Η αλεπού δεν είναι και τόσο πονηρή, ούτε η κουκουβάγια τόσο έξυπνη, ενώ ο λύκος εμφανίζεται ως «καλοσυνάτος και λυπησιάρης» και στην τέχνη γιατρός.

► Η παρωδία γνωστών παραμυθιών, που μπορεί να σημαίνει ξεπερασμένο είδος, ξεπερασμένες αξίες ή απλώς να οφείλεται σε μια παιγνιώδη διάθεση απέναντι σε κάτι που γνωρίσαμε, βιώσαμε, αγαπήσαμε, συμπαρέσυρε και την παραδοσιακή εικόνα του λύκου. Σε παρόμοιες «ανατρεπτικές» διαπραγματεύσεις διακρίνουμε δύο τάσεις:

α) *Παραμύθια από την ανάποδη*. Τα παλιά παραμύθια ξαναλέγονται με τη διαφορά ότι καλοί και κακοί αλλάζουν τους ρόλους τους. Μια τέτοια ανατροπή του συμβατικού χαρακτήρα του λύκου, με σαφώς διακεκριμένες προεκτάσεις, συντελείται στο βιβλίο του Τριβιζά *Τα τρία μικρά λυκάκια*³⁰. Τα αθώα, ανυπεράσπιστα, άκακα λυκάκια παίρνουν τη θέση των ισάριθμων μικρών γουρουινών σε έναν άνισο αγώνα με το Ρούνυ, το ύπουλο κακό γουρούνι. Ίδια δομή και ανάλογες περιπέτειες δημιουργούν μια ιστορία που θα μπορούσε να ήταν κάποια άλλη, αν τα μεγέθη (μικρά λυκάκια-μεγάλο γουρούνι), το πλήθος (τρία λυκάκια-ένα γουρούνι) και πάνω από

συνέθεσαν οι μαθητές με τη βοήθεια των δασκάλων τους και αποτελεί μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης των παιδιών στην άδικη εξόντωση των λύκων. Σε μια στιγμή μάλιστα ο λύκος ξεσπά: «Οι άνθρωποι θέλουν να αφανίσουν τη γενιά μας. Δεν αγαπούν τους λύκους. Στα παραμύθια τους θέλουν μόνο κακούς, και κάνουν τα παιδιά τους να τους μισούν από μικρά». Βλ.: Χ. ΒΕΖΥΡΕΛΛΗ, Α. ΜΠΑΡΟΥΤΗΣ και οι μαθητές τους (χ.χ.). *Το λυκάκι που το λέγαν Σοφοκλή*, Αθήνα, εκδ. Κίνητρο.

28. ΝΙΚΑ, Π. (χ.χ.). *Η ιστορία του καλού λύκου*. Εικονογράφηση Γιόζεφ Βίλκον. Απόδοση στα ελληνικά Ελένη Βαλαβάνη, Αθήνα, εκδ. Παπαδόπουλος.

29. ΣΥΡΖΕ, Α. & ΠΟΖΑΝ Φ. (1995). *Εγώ είμαι ο πιο πονηρός*. Μτφρ. Ν. Πέππα, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 1995. Το βιβλίο περιγράφει τις κωμικές καταστάσεις που δημιουργούνται όταν ο Αλεπούδινος, αφού πληροφορηθεί για την πονηριά του από ένα βιβλίο που τυχαία βρίσκει στο δάσος, προσπαθεί ανεπιτυχώς να δικαιώσει τη φήμη του.

30. ΤΡΙΒΙΖΑΣ, Ε. (1993). *Τα τρία μικρά λυκάκια*. Εικονογράφηση Έλεν Οξέμπερ, Αθήνα, εκδ. Μίνωας.

όλα οι χαρακτήρες (καλά λυκάκια - κακό γουρούνι) είχαν αντιστραφεί. Ανάλογη και η περίπτωση του βιβλίου *Η Δεσποινίς... Τρέξε, αν θέλεις να σωθείς* του Philippe Corentin³¹, όπου ο καλός λύκος κινδυνεύει από μια σύγχρονη, άτακτη Κοκκινোসκουφίτσα, απειλή για κάθε ανυπεράσπιστο ζώο.

β) *Παραμύθια αποκατάστασης*. Σε αυτήν την περίπτωση η αναδιήγηση των γνωστών μας ιστοριών γίνεται με σκοπό να παρουσιαστούν τα πραγματικά γεγονότα και να αρθούν παρεξηγήσεις, που άλλοτε οφείλονται σε σκοπιμότητα και άλλοτε σε τυχαία γεγονότα³². Παρόμοια βιβλία θα μπορούσαν να ενταχθούν σε μια γενικότερη πολιτική συγγνώμης απέναντι στο βασανισμένο λύκο των παιδικών μας χρόνων. Το βιβλίο της Σμαράγδας Μανταδάκη *Το παραμύθι της Ασπροπαπουτσίτσας*³³ είναι ένα από αυτά και ασχολείται με τη γνωστή υπόθεση Κοκκινোসκουφίτσα. Όλα οφείλονται σε μια παρεξήγηση ενηλίκων. Μια τυχαία πρόσκληση του λύκου στο σπίτι της γιαγιάς, ένα σημείωμα που δεν διαβάστηκε, μια γιαγιά που ανησύχησε υπερβολικά, ένας λύκος που φόρεσε τα ρούχα της γιαγιάς για να διασκεδάσει τη μικρή κι ένας κύριος με όπλο που ήθελε να κερδίσει χρήματα από τη γούνα του θηρίου, ευθύνονται για τη δημιουργία μιας ιστορίας με πρωταγωνιστές έναν επικίνδυνο λύκο, δύο ανυπεράσπιστες γυναίκες και έναν κτηνγό-σωτήρα.

γ) *Υπερ-παραμύθια*, όσο και αν ξενίζει ο αδόκιμος όρος, καταχρηστικά ονομάζουμε τις διηγήσεις, όπου στην ίδια ιστορία συνωστίζονται ήρωες από πολλά, διαφορετικά, γνωστά παραμύθια. Στα δύο βιβλία του Geoffroy de Pennart *Ο Λύκος ξαναγύρισε!* και *Ο καλόκαρδος Λύκος*³⁴, ο λύκος, τρώμος όλων των αθώων ηρώων, σε μια κατοπινή συνάντηση μαζί τους αποποιείται την παραδοσιακή του κακία, και ανοίγει μια νέα εποχή στις σχέσεις τους. Ο παλιός πανικός δίνει τη θέση του σε μια ζεστή φιλία ανάμεσα στον ειλικρινά διαφορετικό λύκο και τα αλλοτινά του θύματα. Μάλιστα

31. CORENTIN, P. (1997). *Η Δεσποινίς... Τρέξε, αν θέλεις να σωθείς*. Μτφρ. Γιάννης Παπαδόπουλος, Αθήνα, εκδ. Παπαδόπουλος.

32. Σε ενήλικο κοινό απευθύνεται διήγημα του Βερβέρη, όπου παρατίθεται η απολογία του λύκου ενώπιον δικαστηρίου ζώων για τη γνωστή υπόθεση «Κοκκινোসκουφίτσα». Το έγκλημα είναι κατά βάση σεξουαλικό, αλλά η ετυμηγορία του σεβαστού δικαστηρίου παραμένει άγνωστη. Βλ.: ΒΕΡΒΕΡΗΣ, Γ. (1998). Υπέρ Αδυνάτου. Στο *Μικρή Ζωολογία*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, σσ. 31-36.

33. ΜΑΝΤΑΔΑΚΗ, Σ. (1996). *Το παραμύθι της Ασπροπαπουτσίτσας*, Αθήνα, εκδ. Καστανιώτη.

34. PENNART, G. (1998). *Ο Λύκος ξαναγύρισε!* Μτφρ. Γιάννης Παπαδόπουλος, Αθήνα, εκδ. Παπαδόπουλος. PENNART, G. (1998). *Ο καλόκαρδος Λύκος*. Μτφρ. Γιάννης Παπαδόπουλος, Αθήνα, εκδ. Παπαδόπουλος.

στον *Καλόκαρδο Λύκο*, ο λύκος από αναίτιος θύτης μεταμορφώνεται σε αμείλικτο τιμωρό άλλων παραδοσιακών αντιηρώων, των γιγάντων, και αυτόκλητο βοηθό των αδικημένων.

► Ίσως, η εγκατάλειψη της εικόνας του κακού λύκου να σηματοδοτεί την εισαγωγή σε μια άλλη κοινωνία, όπου η απειλή δεν προέρχεται από τις δυνάμεις της φύσης και τη σωματική δύναμη, αλλά από την κακή χρήση της ανθρωπίνης νοημοσύνης. Προς αυτήν την κατεύθυνση κινούνται νεότερες διηγήσεις, όπου ως κακός εμφανίζεται πλέον ο παρανοϊκός επιστήμονας που θέτει τις γνώσεις του στην υπηρεσία ανήθικων σκοπών ή τα ρομπότ που έχουν ξεφύγει από τον ανθρώπινο έλεγχο. Παλιότερα, ο λύκος, που σαφώς συμβολίζει τις ζωώδεις δυνάμεις της φύσης όπου η ρώμη επιβάλλει νόμους, είχε τη δύναμη να σκορπίζει τον τρόμο. Σήμερα όμως, οι ίδιες ιδιότητες δεν τον καθιστούν μόνο ακίνδυνο, αλλά ανεπαρκή και κατακριτέο. Στο βιβλίο του Παρκάλ Μπιε *Ένας καλλιεργημένος λύκος*³⁵, η συμπεριφορά των ζώων γαμίζει το λύκο με αισθήματα μειονεξίας, όχι επειδή είναι κακός, αλλά γιατί παραμένει ... αναλφάβητος. Ο λύκος δεν κάνει χρήση της σωματικής του υπεροχής, αφού αισθάνεται απόλυτα μειωμένος απέναντι στα καλλιεργημένα ζώα. Για να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των καιρών, επισκέπτεται σχολεία και βιβλιοθήκες και μεταμορφώνεται σε έναν έξοχο παραμυθά που διασκεδάζει τα παιδιά. Με αυτόν τον τρόπο, το στερεότυπο του λύκου δέχεται ένα από τα μεγαλύτερα πλήγματα και όσον αφορά το κείμενο, αλλά και από άποψη εικονογράφησης, αφού απεικονίζεται να περιπλανιέται στις σελίδες κρατώντας βιβλία και φορώντας διανοουμενίστικα γυαλιά.

Κλείνοντας, ίσως αποτελεί πλεονασμό να επισημάνουμε για μια ακόμη φορά ότι ο λύκος που γνωρίζουν σήμερα τα παιδιά μας, έχει αλλάξει πολύ σε σχέση με αυτόν που ξέραμε εμείς, όταν ήμασταν στην ηλικία τους. Έτσι, δεν θα πρέπει να παραξενευτούμε αν, ρωτώντας, σύμφωνα με το γνωστό τραγουδάκι, «Λύκε, λύκε είσαι εδώ;» τον ακούσουμε να μας απαντά: «Ήρθα στα καλά μου, και σας αγαπώ».

35. ΜΠΙΕ, Π. (1998). *Ένας καλλιεργημένος λύκος*. Μτφρ. Μπέκη Μπλουμ, Αθήνα, εκδ. Ζεβρόδειλος.